DOI : https://doi.org/10.5281/zenodo.19110872 ମୂଳ ପ୍ରବନ୍ଧ

ଆସ୍ଥାର ପଥେ: ଓଡ଼ିଶାର ପବିତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟଟନସ୍ଥଳୀ

ସୁଲଗ୍ନା ମହାନ୍ତି

ସଂକ୍ଷିପ୍ତସାର:

ଓଡ଼ିଶାର ଅସ୍ମିତା ଏକ ବିଶାଳ ବଟବୃକ୍ଷ ସଦୃଶ, ଯାହାର ଚେର ଧର୍ମରେ ନିହିତ, ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ସଂସ୍କୃତିରେ ବିସ୍ତାରିତ ଏବଂ ଏହାର ପତ୍ରର ମର୍ମର ଶବ୍ଦ ହେଉଛି ସାହିତ୍ୟ, ଯାହାକୁ ଅନୁଭବ କରିବା ପାଇଁ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଏକ ମାଧ୍ୟମ ସାଜିଛି। ଏହି ଚାରୋଟି ଉପାଦାନର ସମନ୍ୱୟରେ ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ବିଶ୍ୱ ଦରବାରରେ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରିଚୟ ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିଛି। ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ କେବଳ ମନ୍ଦିରର ଚାରିକାନ୍ଥ ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏହା ଏଠାକାର ସାଧାରଣ ଜୀବନଧାରାର ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ ଅଂଶ। ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ହେଉଛି ଏହାର ପ୍ରାଣବିନ୍ଦୁ, ଯେଉଁଠି ଆଦିବାସୀ ଶବର ସଂସ୍କୃତି ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧର୍ମର ଅପୂର୍ବ ମିଳନ ଘଟିଛି। 'ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକମ୍' ଏବଂ 'ସର୍ବେ ଭବନ୍ତୁ ସୁଖୀନଃ'ର ବାର୍ତ୍ତା ଏଠାକାର ପ୍ରତିଟି ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ପ୍ରତିଫଳିତ। ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟ ଏହାର ମାଟି ଓ ଧର୍ମ ଦ୍ୱାରା ଅତି ଗଭୀର ଭାବେ ପରିପୁଷ୍ଟ। ଆଦିକବି ସାରଳା ଦାସଙ୍କ 'ମହାଭାରତ'ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ 'ଭକ୍ତି ସାହିତ୍ୟ' ଏବଂ ଆଧୁନିକ କବିମାନଙ୍କର ଲେଖନୀରେ ଓଡ଼ିଶାର ପାହାଡ଼, ପର୍ବତ ଓ ନଦୀ କେବଳ ଭୌଗୋଳିକ ସତ୍ତା ନୁହଁନ୍ତି, ବରଂ ଏହା ସାହିତ୍ୟିକ ଚରିତ୍ର ଭାବେ ଉଭା ହୋଇଛନ୍ତି। ଓଡ଼ିଶାର ପର୍ଯ୍ୟଟନସ୍ଥଳୀଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକୃତରେ 'ପଥରରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା କାବ୍ୟ'। କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ଏହାର ଅପୂର୍ବ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ ସେ ସମୟର ଉନ୍ନତ ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଶିଳ୍ପ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ଚେତନାର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ। ପୁରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଯାଜପୁର ପରି ପବିତ୍ର ପୀଠଗୁଡ଼ିକ ଧାର୍ମିକ ପର୍ଯ୍ୟଟନର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ଚିଲିକା ଓ ଶିମିଳିପାଳ ପରି ପ୍ରାକୃତିକ କ୍ଷେତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ପର୍ଯ୍ୟଟକଙ୍କୁ ବିମୋହିତ କରେ। ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ ଆମକୁ ବିଶ୍ୱାସ ଶିଖାଏ, ସଂସ୍କୃତି ଆମକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରେ, ସାହିତ୍ୟ ଆମର ଭାବନାକୁ ଭାଷା ଦିଏ ଏବଂ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ଏହି ସମସ୍ତ ଅନୁଭବକୁ ଏକାଠି କରିବାର ସୁଯୋଗ ଦିଏ। ଏହି ଚାରୋଟି ଉପାଦାନର ସମ୍ମିଶ୍ରଣରେ ଓଡ଼ିଶା କେବଳ ଏକ ଭୌଗୋଳିକ ରାଜ୍ୟ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏକ ଜୀବନ୍ତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁଭୂତି।

ପ୍ରମୁଖ ଶବ୍ଦାବଳୀ:

ସମନ୍ୱୟ, ଐତିହ୍ୟ, କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା, ଭାସ୍କର୍ଯ୍ୟ, କ୍ଷେତ୍ରତତ୍ତ୍ୱ, କିମ୍ବଦନ୍ତୀ, ଋଦ୍ଧିମନ୍ତ, ଶାଶ୍ୱତ, ଉତ୍କର୍ଷ

ଭାରତବର୍ଷର ସାଗରତଟୀୟ ମାଣିକ୍ୟ - ଆମ ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା; ଏକ ଅପୂର୍ବ ଭୂମି, ଯେଉଁଠାରେ ପ୍ରାକୃତିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଧର୍ମୀୟ ଆସ୍ଥା, ସାହିତ୍ୟିକ ପରିମଣ୍ଡଳ ତଥା ପରମ୍ପରାର ଦିଗବଳୟ

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ ଅନ୍‌ଲାଇନରେ ପଢିବାପାଇଁ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତୁ

Quick Response Code:

Available online at :
https://pracheenews.com/

DOI:
https://doi.org/10.5281/zenodo.19110872
Article No - BPP00397

ଯୋଗାଯୋଗ :
ସୁଲଗ୍ନା ମହାନ୍ତି, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ନାତକୋତ୍ତର, ରେଭେନ୍ସା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କଟକ
Email: mohantysulagna140@gmail.com
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-2843-6092

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial Share Alike 4.0 License, which allows others to remix, tweak, and build upon the work non commercially, as long as appropriate credit is given and the new creations are licensed under the identical terms.

For reprints contact: *pracheepatrika@rediffmail.com*

ପ୍ରାପ୍ତି	ସମୀକ୍ଷିତ	ଗୃହୀତ	ପ୍ରକାଶିତ
୧୫.୧୨.୨୦୨୫	୧୬.୦୧.୨୦୨୬	୨୭.୦୧.୨୦୨୬	୧.୦୩.୨୦୨୬

ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧକୁ କିପରି ଉଦ୍ଧୃତ କରିବେ : ମହାନ୍ତି, ସୁଲଗ୍ନା; ୨୦୨୬। ଆସ୍ଥାର ପଥେ: ଓଡ଼ିଶାର ପବିତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟଟନସ୍ଥଳୀ। ବାସ୍ତବତାର ପରିପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀ। ଭାଗ :୧୧, ସଂଖ୍ୟା : ୦; ପୃଷ୍ଠା : ୪୫-୪୮।

ସମନ୍ୱୟରେ ଏକ ସାର୍ବଜନୀନ ସଂସ୍କୃତିର ସୁବିସ୍ତୃତ ପଟ୍ଟଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ, ଯାହା ଓଡ଼ିଶାକୁ ସାରା ଜଗତରେ ବିଶିଷ୍ଟ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଛି। ପଥଠାରୁ ନେଇ ପର୍ବତ, ନଦୀଠାରୁ ନେଇ ସମୁଦ୍ର - ସବୁଠି ଧର୍ମୀୟ ଇତିହାସର ମୃଦୁ ସ୍ପନ୍ଦନ ଝଙ୍କୃତ।

ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରୁ ଆରମ୍ଭକରି କୋଣାର୍କର ସୂର୍ଯ୍ୟମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ମନ୍ଦିରନଗରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମଲେଶ୍ୱରୀ, ତାରାତାରିଣୀଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଠାରେ ଓଡ଼ିଆ ଧର୍ମୀୟ ପରମ୍ପରାର ଔଜ୍ଜଲ୍ୟ ତନୁମନକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରେ। ଓଡ଼ିଆ ପର୍ବପର୍ବାଣିଗୁଡ଼ିକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଓ ସାମୁଦାୟିକ ଏକତାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରତୀକ। ରଥଯାତ୍ରାରେ ଭକ୍ତିର ପାରାବାର, କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀରେ ବୋଇତ ବନ୍ଦାଣର ଗୌରବମୟ ଇତିହାସ, ଦୁର୍ଗାପୂଜାରେ ମାତୃଶକ୍ତିର ଆବାହନ ଆଦି ଐତିହାସିକ ତଥା ଧର୍ମୀୟ ପରମ୍ପରା ଓଡ଼ିଶାର ପର୍ଯ୍ୟଟନ ତଥା ସଂସ୍କୃତିକୁ ନୂତନ ରୂପ ଦେଇଛି।

ଓଡ଼ିଶା କେବଳ ଏକ ଭୂମି ନୁହେଁ, ବରଂ ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଯାତ୍ରାର ସ୍ଥଳୀ, ଯେଉଁଠାରେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କହିଲେ କେବଳ ଦର୍ଶନୀୟ ନୁହେଁ; ବରଂ ଆନୁଭବ୍ୟ। ଏଠାରେ ସଂସ୍କୃତି କେବଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ ନୁହେଁ, ବରଂ ଜୀବନରେ ପ୍ରବାହିତ। ଧର୍ମ କେବଳ ପୂଜାରେ ସୀମିତ ନୁହେଁ, ବରଂ ସମଗ୍ର ଜୀବନରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ।

ଓଡ଼ିଶାର ନୌବାଣିଜ୍ୟ ଇତିହାସ ଗୌରବମୟ। ପୂର୍ବେ ସାଧବମାନେ ସମୁଦ୍ରରେ ବୋଇତ ବାହି ଜାଭା, ସୁମାତ୍ରା, ବାଲି, ମାଳୟ ଆଦି ଯାଇ ବାଣିଜ୍ୟ କରୁଥିଲେ। ଧନଧାନ୍ୟ ବିମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଫେରୁଥିଲେ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଧାମରା, ଗୋପାଳପୁର, ଚାନ୍ଦବାଲି ଆଦି ସମୁଦ୍ରତଟରେ ପୋତାଶ୍ରୟ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଅଛି। ଭାରତର ଗଭୀରତମ ପୋତାଶ୍ରୟ ପାରାଦ୍ୱୀପଠାରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଛି। ଆର୍ଥନୀତିକ ଅଭିବୃଦ୍ଧି କରିଛି ଆମ ରାଜ୍ୟ।

ଦ୍ରାବିଡ଼ ଓ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଂସ୍କୃତିର ମିଳନସ୍ଥଳୀ ଓଡ଼ିଶା। ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ, ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ, ଶାକ୍ତ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ମତବାଦର ଗୁଞ୍ଜରଣରେ ପ୍ରକମ୍ପିତ ଓଡ଼ିଶାଭୂମିରେ ବିବିଧ ଧର୍ମାଶ୍ରୟୀ ପର୍ଯ୍ୟଟନସ୍ଥଳମାନ ରହିଛି, ଯେଉଁଗୁଡ଼ିକ ଏହାର ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ଇତିହାସକୁ ଗାରିମାମୟ କରିବାରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି।

ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମର ଭାଗବତ ସଂସ୍କୃତି,ବୁଦ୍ଧ, ଜୈନ ଧର୍ମର ତ୍ରିରତ୍ନ, ଶୈବଧର୍ମର ଭୈରବ, ଶାକ୍ତଧର୍ମର ଭୈରବୀ, ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଧା ମୂରତି ପରିକଳ୍ପନା ତାନ୍ତ୍ରିକ ଓ ଶାକ୍ତମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚ 'ମ' କାର, ଶୈବମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚ-ମହାଯଜ୍ଞ, ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ପଞ୍ଚଦେବତା ପୂଜାର ବିଧି ବିଧାନ ମଧ୍ୟରେ ନୀଳାଚଳଧାମର ବୈଷ୍ଣବ ସଂସ୍କୃତିର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରହିଛି। ଶଙ୍କର, ରାମାନୁଜ, ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟ, ବିଷ୍ଣୁସ୍ୱାମୀ, ମାଧ୍ୱାଚାର୍ଯ୍ୟ, ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ, କବୀର, ରାମାନନ୍ଦ, ତୁଳସୀ ଦାସ, ନାନକ ତଥା ରାମଦାସ ପ୍ରଭୃତି ଧର୍ମଗୁରୁମାନେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହିମା ପ୍ରକ୍ଷାଳନ କରିଛନ୍ତି। ମାର୍କଣ୍ଡେୟ, ଯମେଶ୍ୱର, ଈଶାନେଶ୍ୱର, ଲୋକନାଥ ପ୍ରଭୃତି ଶୈବପୀଠ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ, ବିମଳା, ଶ୍ୟାମାକାଳୀ, ଦକ୍ଷିଣକାଳୀ, ମଙ୍ଗଳା, ଶୀତଳା, ସପ୍ତମାତୃକା ପ୍ରଭୃତି ଶାକ୍ତପୀଠ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେବୀଦେବତାଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ଓ ସେବାପୂଜା ପରମ୍ପରା ହେତୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଛି।

ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକ ଧଉଳିଠାରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଚଣ୍ଡାଶୋକରୁ ଧର୍ମାଶୋକରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲେ। ମହାମେଘବାହନ ଐର ଖାରବେଳ ଜୈନଧର୍ମର ଅନ୍ୟତମ ପୃଷ୍ଠପୋଷକ ଥିଲେ। ଭୁବନେଶ୍ୱରରେ ଥିବା ଧଉଳିଗିରି, ଖଣ୍ଡଗିରି, ଉଦୟଗିରି, ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନ ଧର୍ମୀୟ କୀର୍ତ୍ତିର ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ପ୍ରତୀକ। ଏହାଛଡ଼ା ଭୁବନେଶ୍ୱର ଶୈବକ୍ଷେତ୍ର ରୂପେ ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ।

ଭୌମକର ବଂଶୀୟ ଶାସକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭୁବନେଶ୍ୱରଠାରେ ଶାକ୍ତଧର୍ମ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା। ଶକ୍ତିପୀଠ ଭାବରେ ମୋହିନୀ, କାପାଳିନୀ, ଭୂବାସିନୀ, ଗୌରୀ, ଭୁବନେଶ୍ୱରୀ, ହୀରାପୁରର ଚୌଷଠି ଯୋଗିନୀ ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି ମନ୍ଦିର ରହିଛି।

ସୋମବଂଶୀ ଶାସକଙ୍କ ସମୟରେ ଶୈବକ୍ଷେତ୍ର ଭାବରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କଲା। ମୁକ୍ତେଶ୍ୱର, ଲିଙ୍ଗରାଜ, ବ୍ରହ୍ମେଶ୍ୱର, କେଦାରେଶ୍ୱର, ଇନ୍ଦ୍ରେଶ୍ୱର, ଲକ୍ଷ୍ମଣେଶ୍ୱର, ପର୍ଶୁରାମେଶ୍ୱର, ଭାସ୍କରେଶ୍ୱର, କୋଟିଲିଙ୍ଗେଶ୍ୱର, ରାମେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ଶୈବକ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଲା।

ଗଙ୍ଗବଂଶୀ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ, ନୃସିଂହଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ସ୍ଥାପନ କରାଯାଇଥିଲା।

ଅନଙ୍ଗଭୀମଙ୍କ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରିକାଦେବୀ ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ସେଥିରେ ବଳରାମ, କୃଷ୍ଣ ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ।

ଏହାଛଡ଼ା ପ୍ରାଚୀନ ତୋଷାଳୀର ରାଜଧାନୀ ଶିଶୁପାଳ ଦୁର୍ଗର ଭଗ୍ନାବଶେଷ, ଶ୍ରୀରାମ ମନ୍ଦିର, ସାଇ ମନ୍ଦିର, ବିଭିନ୍ନ ଶୈକ୍ଷିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଦାପ୍ତରିକ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ସଂଗ୍ରହାଳୟ ପ୍ରଭୃତି ଭୁବନେଶ୍ୱରର ଗାରିମା ବୃଦ୍ଧି କରେ।

କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଇତିହାସ ବେଶ୍ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ। ମହାନଦୀ ତଟରେ ଗଜପତି ସଂସ୍କୃତିପ୍ରାଣ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କ ସମୟରେ ନିର୍ମିତ ଧବଳେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଏକ ପ୍ରମୁଖ ଶୈବପୀଠ। ବଡ଼ଓଷା ନିମନ୍ତେ ଏହି ପୀଠ ପ୍ରସିଦ୍ଧ।

ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ କପିଳାସ ପୀଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିବପୁରାଣ, କପିଳସଂହିତା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ। ଏଠାରେ ମତ୍ସ୍ୟେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଓ ଗୋରକ୍ଷନାଥଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ ବିଧିବିଧାନରେ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମହାଦେବଙ୍କ ଆରାଧନା କରାଯାଏ। ଏହି ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଶିଖରେଶ୍ୱର।

କେନ୍ଦୁଝର ଜିଲ୍ଲାର କୁଶଭଦ୍ରା ନଦୀତଟରେ ଅବସ୍ଥିତ କୋଶଳେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ସୋମବଂଶୀ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ। କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ା ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଶ୍ରୀବଳଦେବଜୀଉଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଏକ ଅନନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ। ଏଠାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଧାମୂରତିଙ୍କର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନା କରାଯାଇଥାଏ। ଅନ୍ୟତମ ଜିଲ୍ଲା ଯାଜପୁର ଶାକ୍ତପୀଠ ରୂପେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ। ଏହାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀ ମାଆ ବିରଜା। ତନ୍ତ୍ରଲୋକରେ ମାଆ ଦୁର୍ଗା ବିରଜା ଭୈରବୀ ରୂପେ ଆଖ୍ୟାୟିତ। ଭୌମକର ଶାସନ କାଳରେ ଏହା ରାଜଧାନୀ ରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା। ଏଠାରେ ପବିତ୍ର ବୈତରଣୀ ନଦୀ, ସପ୍ତମାତୃକା ମନ୍ଦିର, ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର, ଦ୍ୱାଦଶ ମାଧବ ମନ୍ଦିର, ବରାହନାଥ ମନ୍ଦିର, ତ୍ରିଲୋଚନେଶ୍ୱର, ଦଶାଶ୍ୱମେଧ ଘାଟ, ଗୋହିରାଟିକିରି, ଧାମନଗର ଆଦି ଧାର୍ମିକ ଓ ଐତିହାସିକ ସ୍ଥାନ ପ୍ରସିଦ୍ଧ। ଚଣ୍ଡିଖୋଲର ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ, ଝରଣା, ଚଣ୍ଡୀମାତାଙ୍କ ବିଗ୍ରହ ତଥା ନିକଟସ୍ଥ ମହାବିନାୟକ କ୍ଷେତ୍ର ଖୁବ୍ ସୁରମ୍ୟ।

ସୂର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର 'କୋଣାର୍କ' ସପ୍ତାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ଥାନିତ। ଲାଙ୍ଗୁଳା ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ବଙ୍ଗ ଜୟର ସ୍ମାରକୀ ସଦୃଶ ଏହି ଭବ୍ୟ ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତିଷ୍ଠା। ଏହି କୀର୍ତ୍ତି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଓଡ଼ିଆ ମନରେ ଗଭୀର ସମତ୍ୱବୋଧ ବିମ୍ବିତ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାର ସୀମାନ୍ତ ଅଞ୍ଚଳରେ ସ୍ଥିତ ଭଞ୍ଜରାଜାଙ୍କ କୁଳଦେବୀ କୀଚକେଶ୍ୱରୀ, ଆଦିଭଞ୍ଜଙ୍କ ଖିଞ୍ଜଳକ ବା ଆଧୁନିକ ଖିଚିଂ, ଖୈର, ଭଣ୍ଡନ ନଦୀ, ଉମା-ମହେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର, ତାହାର ବିଗ୍ରହମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣଶୈଳୀ, ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମନ୍ଦିର, କୁଟଇତୁଣ୍ଡୀ ମନ୍ଦିରର ତାନ୍ତ୍ରିକ ଗାତ୍ର, ବେଣୀସାଗର, ଦକ୍ଷିଣାବର୍ତ୍ତ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଗଣେଶ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରଭୃତି ଧାର୍ମିକ ତଥା ଐତିହାସିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ। ଖିଞ୍ଜଳକ ବା ଖିଚିଂଠାରେ ମିଳିଥିବା ଜୈନ, ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ, ଶାକ୍ତ, ସୌର, ଗାଣପତ୍ୟ ତଥା ବୈଷ୍ଣବ ମୂର୍ତ୍ତି ସବୁ ସଂଗ୍ରହାଳୟରେ ସ୍ଥାନିତ।

ବଲାଙ୍ଗୀର ଜିଲ୍ଲାର ରାଣୀପୁର-ଝରିଆଲ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶକ୍ତିପୀଠ। ଏହା ବୌଦ୍ଧ, ଶୈବ, ଶାକ୍ତ ଓ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ସମନ୍ୱୟ ପୀଠ।

କଳାହାଣ୍ଡି ଜିଲ୍ଲାର ପୀଠେଶ୍ୱରୀ, ମାଣିକେଶ୍ୱରୀ, ସମ୍ବଲପୁରର ସମଲେଶ୍ୱରୀ, ସୋନପୁରର ସ୍ତମ୍ଭେଶ୍ୱରୀ, ପାଟଣାର ପାଟଣେଶ୍ୱରୀ, ଭଦ୍ରକର ଭଦ୍ରକାଳୀ, ବାଙ୍କୀର ଚର୍ଚ୍ଚିକା, ବଡ଼ମ୍ବାର ଭଟ୍ଟାରିକା, ଭୂଷଣ୍ଡପୁରର ତାରା, ପୁରୀ ଉପକଣ୍ଠସ୍ଥ ବାଟମଙ୍ଗଳା, ପ୍ରାଚୀ ଉପତ୍ୟକାସ୍ଥ ଚୌରାଶୀବରାହୀ, ବାଣପୁରର ଭଗବତୀ, କାକଟପୁରର ମଙ୍ଗଳା, ଗଞ୍ଜାମର ତାରାତାରିଣୀ, କୁଳାଡ଼ର ବ୍ୟାଘ୍ରଦେବୀ, ଖଲ୍ଲିକୋଟର ନାରାୟଣୀ ପ୍ରଭୃତି ଦେବୀ ବା ଶକ୍ତିପୀଠ। ଏହାଛଡ଼ା ନୀଳାଚଳକ୍ଷେତ୍ର, କଣ୍ଟିଲୋ ନୀଳମାଧବ, ନିଆଳି ମାଧବ, କେନ୍ଦ୍ରାପଡ଼ାର ବଳଦେବଜୀଉ, ସତ୍ୟବାଦୀର ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ, ରେମୁଣାର କ୍ଷୀରଚୋରା ଗୋପୀନାଥ ପ୍ରଭୃତି ବୈଷ୍ଣବ ପୀଠ ଭାବରେ ଇତିହାସ ମଣ୍ଡିତ।

ସମ୍ବଲପୁର ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଗନ୍ଧମାର୍ଦ୍ଦନ ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ନୃସିଂହନାଥ ମନ୍ଦିର ରହିଛି। ନିକଟରେ ବହିଯାଇଛି ହରିଶଙ୍କର ଜଳପ୍ରପାତ। ଚୌହ୍ୱାନବଂଶୀ ବୈଜଲଦେବ ଏହି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ। ଏଠାରେ ପୂଜିତ ବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ମାର୍ଜାରକେଶରୀ ବୋଲି କୁହାଯାଏ। ନିକଟରେ ପଞ୍ଚପାଣ୍ଡବ ଘାଟ, ହରିଶଙ୍କର ମନ୍ଦିର ବା ପରିମଳଗିରି ଅବସ୍ଥିତ। ଏହି ପରିମଳଗିରି ପୂର୍ବେ ବୌଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା।

ତେଲ ଓ ମହାନଦୀର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ବା ଆଧୁନିକ ସୋନପୁର ଅବସ୍ଥିତ । ଏଠାରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣେଶ୍ୱର, ଅଷ୍ଟଶମ୍ଭୁ ତଥା କୋଶଳେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ଅବସ୍ଥିତ ।

ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଚନ୍ଦନେଶ୍ୱର ମହାଦେବ, ଭୁଷେଣ୍ଡଶ୍ୱର କହ୍ନେଇବିନ୍ଧାରେ ମା ଦଶଭୂଜା ଦେବୀପୀଠ ବାଣେଶ୍ୱର ବା ଆଧୁନିକ ଝାଡ଼େଶ୍ୱର ଶିବଲିଙ୍ଗ, ଦେବଗିରି ପର୍ବତମାଳା, ପଞ୍ଚଲିଙ୍ଗେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର, ଆଖଣ୍ଡଳେଶ୍ୱର, ବାସୁଦେବପୁରନିକଟସ୍ଥ ଗୁଡ଼ ଗ୍ରାମର ବଳଦେବ ମନ୍ଦିର ଏବଂ ଭଦ୍ରକ ଜିଲ୍ଲାର ବାବା ଆଖଣ୍ଡଳମଣି ମନ୍ଦିର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଧାର୍ମିକ ଓ ଐତିହାସିକ ସ୍ଥଳୀ ।

ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ରଘୁନାଥ ମନ୍ଦିର, ବ୍ରହ୍ମଗିରିର ଅଲାରନାଥ ମନ୍ଦିର, ମାଲକାନଗିରି ପାଦଦେଶର ଗୁପ୍ତେଶ୍ୱର ଗୁମ୍ଫା, ମହେନ୍ଦ୍ରଗିରି ପର୍ବତସ୍ଥ ଗୋକର୍ଣ୍ଣେଶ୍ୱର ଲିଙ୍ଗ, ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାର ମାଣିତ୍ରୀ ଗ୍ରାମର କଖାରୁଆ ବୈଦ୍ୟନାଥ, କୁଟଳ ଜିଲ୍ଲାର ଶୁକ୍ଳେଶ୍ୱର, ନୟାଗଡ଼ର ଲଡୁକେଶ୍ୱର ଆଦି ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରାଚୀନ ଐତିହ୍ୟ ତଥା ଓଡ଼ିଆ ସଂସ୍କୃତିର ସୁନ୍ଦର ଅବୟବ । ଢେଙ୍କାନାଳର ସପ୍ତସଖା, ଭୀମକୁଣ୍ଡ, କେନ୍ଦୁଝରର ଗୋନାସିକା, ସୀତାବିଞ୍ଜି, ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀ ମୁହାଣ ବଳରାମଗଡ଼ି, ଚାନ୍ଦିପୁର ବେଳାଭୂମି, ବୈତରଣୀ ନଦୀର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ ଧାମରା, ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଶିମିଳିପାଳ, ଯଶିପୁର, ବାଦାମପାହାଡ଼, ଗୋରୁମହିଷାଣୀ, ଜଗତସିଂହପୁର ପାରାଦ୍ୱୀପ, କଟକ ଅଂଶୁପା, ଚଣ୍ଡୀମନ୍ଦିର, ଆନିକଟ, ଛତିଆବଟ, ଅନନ୍ତକେଶରୀ ମନ୍ଦିର, ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ବରୁଣେଇ, ବାଘମାରୀ ଅତ୍ରି ପ୍ରସ୍ରବଣ, ହଟକେଶ୍ୱର, ରାମଚଣ୍ଡୀ, ନିର୍ମଳଝର, ତପ୍ତପାଣି, ହୀରାକୁଦ, ଚିପିଲିମା, ଦେବଗଡ଼ ଆଦି ବିବିଧ ସ୍ଥାନ ପର୍ଯ୍ୟଟକଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗ ସଦୃଶ ।

ଆମ ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଭୌଗୋଳିକ ଅବସ୍ଥିତିକୁ ବିବିଧ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ପୂର୍ବ ଅବବାହିକା ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଛୋଟବଡ଼ ପର୍ବତ ରହିଅଛି । ମଧ୍ୟ ନଦୀ ଅବବାହିକା ମଧ୍ୟଦେଇ ମହାନଦୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହେବା କାରଣରୁ ଅଞ୍ଚଳଟି ଉର୍ବର । ପୂର୍ବ ପାର୍ବତ୍ୟାଞ୍ଚଳ ନଦୀ ଅବବାହିକା ଅଞ୍ଚଳଟି ପଥୁରିଆ ଓ ଜଙ୍ଗଲମୟ । ଦେଓମାଳୀ ପର୍ବତର ଅବସ୍ଥିତି ଏହିଠାରେ ରହିଛି । ସମୁଦ୍ର, ନଦୀ, ପର୍ବତ ପରିବେଷ୍ଟିତ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉର୍ବର ଓ ଫସଲରେ ଧନଧାନ୍ୟ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ଖଣିଜ ସମ୍ପଦମୟ । ଆର୍ଥନୀତିକ ପ୍ରଗତିରେ ଏହି ଅଞ୍ଚଳର ଯଥେଷ୍ଟ ଯୋଗଦାନ ରହିଛି । ମୋଟ ଉପରେ କୁହାଯାଇପାରେ ଆମ ରାଜ୍ୟ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରକୃତି ମାତାର ଅଲିଅଳି ସନ୍ତାନ । ଏହା କେବଳ ଏକ ଭୌଗୋଳିକ ସୀମା ନୁହେଁ, ବରଂ ଧର୍ମ, ସଂସ୍କୃତି, ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ଓ ପରମ୍ପରାର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳୀ । ସମୃଦ୍ଧ ଧର୍ମୀୟ ଐତିହ୍ୟ, ପରମ୍ପରା, ସଂସ୍କୃତି ଦ୍ୱାରା ଏହା ବିଶ୍ୱ ଦରବାରରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଛି । ଆମ ମାତୃଭୂମି ଗରିୟସୀ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶକୁ ଧର୍ମ-ପରମ୍ପରା-ପର୍ଯ୍ୟଟନର ପବିତ୍ର କେନ୍ଦ୍ର କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଧର୍ମୀୟ ତଥା ଇତିହାସର ଗାରିମାରେ ଶୋଭିତ ଦର୍ଶନୀୟ ବା ପର୍ଯ୍ୟଟନ ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ଗତକାଲିର ସ୍ମୃତି ନୁହେଁ, ବରଂ ଆଗାମୀକାଲି ପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ।

ସହାୟକ ଗ୍ରନ୍ଥସୂଚୀ :

୧. ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ ସାହିତ୍ୟ – ପ୍ର. କେ.ସି. ପଣ୍ଡା

୨. ଜଗନ୍ନାଥ ସଂସ୍କୃତି ଓ ଓଡ଼ିଶା – ଡ. ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର

୩. History of Orissa – ପ୍ର. ସତ୍ୟନାରାୟଣ ରାଜଗୁରୁ

୪. ଓଡ଼ିଶାର ସାଂସ୍କୃତିକ ଇତିହାସ – ଓଡ଼ିଶା କଲଚରାଲ ଫୋରମ୍

୫. Cultural Heritage of Orissa – ଡ. କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପଣ୍ଡା

୬. ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଧର୍ମଧାରା – ଡ. ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାରଣା

❖ ❖ ❖